

Kuitu Oy Jääsken Järvenkylässä

Tekokuituteollisuuden alku Suomessa

- *Erja Nikunen*

Kuitu Oy:n keinokuitutehdas Järvenkylässä Jämsässä

Foto Roos, kuvaaja 1938–1939

Museovirasto - Musketti

Synteettisiä tekokuituja valmistavan Kuitu Oy:n tuotteita esillä kevätmessuilla Helsingin Messuhallissa

Pietinen Viljo, kuvaaja 1939

Museovirasto - Musketti

Ensimmäisiä suunnitelmia tekokuituteollisuuden aloittamisesta tehtiin Suomessa melko myöhään vasta 1920-luvun puolivälissä. Ulkomaiset tehtaat pitivät valmistusmenetelmät omina tietoinaan eikä Suomessa ollut riittävästi resursseja monimutkaisten valmistusmenetelmien tutkimiseen. Uranuurtajiin voidaan laskea monia, jotka lähtivät tutkimaan uuden valmistustavan teknisiä mahdollisuuksia. Heihin voi laskea Kymi Oy:n toimitusjohtaja K. E. Ekholm, joka kävi tutustumassa tekokuituteollisuuteen Italiassa vuosina 1925-1926. Kaukaan tehtailla oli perustettu vuonna 1930 pieni tekosilkkin koetehdas. Nykyään ns. muuntokuiduista käytetään nimitystä viskoosi; tekosilkki ja raion (Amerikassa käytetty 1920-luvulla) ovat vanhempia nimityksiä. Kaukaan Tehdas Oy alkoi sitten vapaaherra, DI K.A. Wreden aloitteesta suunnitella tekosilkkitehtaan rakentamista. Tehtaan tuotantokyvyksi ajateltiin 300 kg/vrk. Rakentaminen kuitenkin raukesi huolimatta neuvotteluista useiden ulkomaisten tekosilkkitehtaiden valmistajien kanssa.

1930-luvun puolivälissä E.K. Brax, joka oli jo 1920-luvulla tutkinut valmistusmenetelmiä, alkoi tehdä suunnitelmia uudelleen. Hän sai mukaansa silloisen Enso-Gutzeitin toimitusjohtajan V.A. Kotilaisen sekä vuorineuvos Yrjö Pulkkinen. Ensi-Gutzeitin hallitusneuvosto hyväksyi suunnitelmat ja Kuitu Osakeyhtiön perustava yhtiökokous pidettiin 15.11.1936.

Selluloosateollisuuden nopea kasvu oli johtanut lipeän liikatuotantoon, ja tämä oli suurin tekijä tekosilkkitehtaan perustamiseen. Tehdas päätettiin sijoittaa Vuoksenlaaksoon raaka-aineiden ja työvoiman helpon saatavuuden takia. Yhtiön toimitusjohtajaksi kutsuttiin vapaaherra, DI K.A. Wrede ja tekniseksi johtajaksi DI E.K. Brax. Tuotannossa tarvittava energia saatiin vuonna 1937 valmistuneesta Rouhialan vesivoimalaitoksesta ja lipeää sekä muita raaka-aineita (selluloosaa) lähiseudun metsäteollisuuslaitoksista.

Tehtaan saamiseksi toimintaan tarvittiin valmistuslisenssejä ulkomailta. Ne saatiin Feldmühle A.G:ltä säterin valmistusta varten, sillan ja kelmun valmistusta varten lisenssit saatiin Ab Nordisk Selkecellulosalta. Yhtiön palvelukseen kiinnitettiin vielä kesällä 1938 tekniseksi asiantuntijaksi Ottorino Petz vuodeksi.

Kuitu Oy osti noin 100 hehtaarin maa-alan Jääsken pitäjältä, Kiviojan pysäkin läheisyydestä. Suurimmat omistajat vuonna 1936 olivat Enso-Gutzeit 26, Porin Puuvilla 10, Outokumpu 6, SOK 5, Tuko 5 %. Tehtaan rakennustyöt aloitettiin lokakuussa 1937. Arkkitehtina oli Väinö Vähäkallion arkkitehtitoimisto. Miltei tasan vuoden kuluttua rakennustöiden aloittamisesta pääsi kelmuosasto käyntiin lokakuussa 1938, saman vuoden lopulla käynnistyi sillaosasto ja tammikuussa 1939 oli ensimmäinen säterikone käynnissä.

Ennen kuin tehtaan tuotteita päästettiin markkinoille, järjestettiin syksyllä 1938 Suomen Kuvalehden avustuksella kilpailu, jossa valittiin valmistelleille nimet. Tällöin tulivat käyttöön nimet silla, säteri ja kelmu. Silla muodostettiin sanoista selluloosa ja villa. Säteri otettiin Kalevalasta, jossa se merkitsee kiiltävää kangasta tai silkkiä. Kelmu oli yleisessä käytössä oleva sana, joka merkitsi ohutta läpinäkyvää kalvoa. Vuonna 1959 silla muuttui raionvillaksi vastaamaan kansainvälistä käytäntöä, vastaavasti säteri muuttui raionsilkiksi. Vuonna 1975 raionvilla muuttui viskoosikatkokuiduksi tai viskoosikuiduksi, ja raionsilkki vastaavasti viskoosifilamentiksi.

Yhtiön tuotantokyky oli vuoden 1939 lopussa 200 kg sillaa, 1200 kg säteriä ja 1000 kg kelmua vuorokaudessa. Työntekijöiden määrä oli 500. Kuidun työntekijät olivat innostuneita alastaan, ja johtavissa tehtävissä oli nuoria henkilöitä toimitusjohtajaa myöten. Tehdas oli aivan uusi ja ainoa Suomessa. Siksi se oli monien matkailijaryhmien ja julkisuuden mielenkiinnon kohde.

Talvisodan alkaessa tehdas oli ehtinyt toimia vajaan vuoden kun se jouduttiin evakuoimaan pommitusten johdosta. Talvisodan sytyttyä Kuitu Oy valmisti myös panssarimiinoja ja polttopulloja eli "Molotovin cocktaileja".

Evakuointia Kuitu Oy:n tehtailla.
Tuntematon, valokuvaaja
Sotamuseo

Kun välirauha, Moskovan rauha, solmittiin 13.3.1940, jouduttiin Poriin evakuoidut koneet palauttamaan Neuvostoliitolle. Saman vuonna ryhdyttiin suunnittelemaan uuden tehtaan perustamista. Eri paikkakunnista päätettiin valita Valkeakosken kauppala tehtaan sijoituspaikaksi. 1.2.1941 perustettiin Säteri Osakeyhtiö, josta oli tarkoitus tulla Kuitu Oy:n jatkaja. Runsaasti Kuitu Oy:n palveluksessa olleita siirtyi Säteri Oy:n palvelukseen. Valkeakoskelle ryhdyttiin rakentamaan uutta tehdasta, 24.4. 1942 oli jo viskoosirakennuksen harjannostajaiset. Tehdas toimi jo osittain sodan aikana.

Kun sota puhkesi uudelleen, tehdaslaitokset palautuivat suomalaisille omistajilleen. Rakennuksia oli pommitusten jäljiltä korjattu, mutta tärkeimmät koneenosat puuttuivat. Tehdasta alettiin pikaisesti kunnostaa käyttökuntoon: Sillakone käynnistyi tammikuussa 1942, säterikoneet maaliskuussa 1943 ja kelmukone saman vuoden keväällä. Toiminnan loppuvaiheessa sillantuotanto oli 4500 kg/vrk, säterin 1200 kg/vrk. Osakeyhtiöiden yhdistämisestä keskusteltiin, mutta siitä ei päästy sopuun. Yhdistyminen raukesi, kun kesällä 1944 tehdas kaikkine laitteineen jouduttiin luovuttamaan Neuvostoliitolle.

Säteri Oy Valkeakoskella käynnistyi 19.9.1945. Vuonna 1945 karjalaiset muodostivat noin 70 prosenttia koko Säterin henkilökunnasta. Sosiaalipäällikkönä toimi Pekka Jakonen, joka oli ollut

opettajana Jääsken Järvenkylässä 1920-1930-luvuilla. Vuoteen 1952 karjalaisten määrä oli laskenut 50 prosenttiin, kun maanviljelijäväestöstä osa siirtyi takaisin entiseen ammattiinsa.

Lähteitä:

Säteriläinen, Säteri Oy:n henkilökuntalehti, 5-6, 1946.

Veli Ikonen: Jääsken kirja, 1966.

Pekka Kaarninen: Säterin historia — 75 vuotta tekokuitu- ja kemianteollisuutta Suomessa, 2018.